

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԹԻԻ Ը. — ՇՐՋԱՆ ԻԱ. 1889

ՏԱՐԻ ԻԲ. ՍԳՊՏՈՒ 31

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ Է ԴԱՏՈՒՄ ԱՍՏՈՒԱԾ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ԱԶԳԵՐԻՆ.

Ա. Դառն.

Արդարութիւնն ազգին բարձրացնում է. Եւ այդ մեղքը Ժողովուրդների անարգանքն է: (Առակ. Սողոմ. ԺԴ. 34):

Ժամանակն է, որ անուշագիր չիլինիք ու լաւ մտածենք Աստուծոյ դատաստանի վրայ, որ անում է աշխարհիս ազգերին: — Անգոր մարդիկը չեն, որ դիւթում են աշխարհ աւերող

սարսափելի մըրիկներին, Մարգիկ չեն պատճառն այդ պիսի մըրիկների բարձրանալուն, նառ վաղուց անց կացած ժամանակներն են յղացել ու ծնել հասարակոց թշուառութիւնն, ալէկոծուած համաշխարհական ծովն իւր ալիքները հասցնում է վերջապէս մինչև իւր ամենահեռաւոր ափերն, այսպէս էլ մեր օրերի մէջ պատահածները մեր դարու վերջումն անգամ իրանց անդարարաձ ներգործութիւնը կունենան:

Ժամանակն է, որ մենք մեր ազգը՝ պոռտերազմի դաշտի մէջ թափուած արիւնից, այրուած տեղերից, կողոպտուած քաղաքներից, ժամատփստով վարակուած երկիրներից վեր բարձրացնենք գէպի նա առանց որոյ կամաց ոչինչ չէ լինում: Յիսուսի կրօնն է պահանջում մեզանից այս բանն, Զօրքերի յաղթելն ու յաղթուիլն, ազգերի ջանքերն ու ձգտումները, թագաւորութիւնների և իշխանութիւնների միմեանց հետ ունեցած յարաբերութիւնները, մինչև անգամ իրանց կապած պայմաններն, իրանց դրած օրէնքներն, իրանց արած կարգադրութիւնները՝ ճշմարիտ քրիստոնէի կրօնական ուշադրութեան առարկաներ են: Պատճառ որ՝ ինչպէս օդը պատում է երկրագունդս, այնպէս էլ կրօնն իւր այն ակնարկութիւններովն, որով շատ ու շատ բան է մեզ հասկացնում, իւր այն պարտաւորութիւններովն, որ դնում է մեզ վրայ, իւր մէջն է պարունակում ամեն բան, ինչ որ աշխարհիս վրայ վերաբերում է մարդուս:

Լաւ ուշադրութեան արժանի բան է, որ ես՝ իմ միայնակ եղած միջոցիս՝ Աստուծոյ և մարդոց ընդունելի մոտծողութեանս ըրպէններում՝ ի՞նչ ազգիս ունեցած վիճակի վրայ էլ մտածեմ՝ որպէս և այն դատաստանին վրայ, որ Ստեղծողս նրա համար արել է: Զէ՛ որ ես էլ այդ ազգի մի անդամն եմ՝ ու սերտ կապով կապուած նրա հետը հայրենիքով, կեանքիս մէջ ունեցած վիճակովս, և արենակցութիւնովս: Ո՞վ կարող է այդ միջոցումն էլ չմտածել և անտարբեր ու անհոգ մնալ: Ո՞վ կարող է հասարակաց չարն ու բարին իրանն էլ չհամարել:

Ժամանակն է, որ մտիկ տամ Աստուծոյ դատաստանի վրայ, օրուայ մէջ պատահած իրողութիւններից բան հասկանամ, և

այն, ինչ որ տեսնում եմ եղած ու կատարուած, նուրբ կերպով քննեմ: Ժամանակների մէջ պատահածն ու եղած ամեն մի բանը՝ ջոկ ջոկ քննելու համար՝ պէտք է, որ ոչ մի բան աչքիցս չփախցնեմ, այլ ամեն իրողութիւններն էլ տմբողջապէս մտքով տեսնեմ ու հասկանամ, որ ծուռ ու սխալ դատողութիւններ արած չլինիմ: Բայց կրօնն է, որ այդ տեղ պարզեւում է ինձ կեանքի ամեն բանների համար ամենաբարձր տեսակէտն, ինչու որ մարդուս հոգին աշխարհիցս բարձրացնում է ու կապում Աստուծոյ հետ, որ բոլոր էականերից գերազայնն է: Ով որ խառն ու կնճռոտ իրողութիւնների մէջ եղած, պատահած բաների վրայ դատողութիւն է անում անմիջապէս, առանց տչքի առաջ ունենալու անց կացած ժամանակն, որից առաջ է եկել ներկան, այն մարդն օրուան խառնակութիւնների մէջ չափիչ դուրս անմխիթար մի բան է տեսնում. նա չարի, փորձանքի վերջը չի կարողանում տեսնել, և արիւնաներկ հանելուկների բանալին չի գտնում: Պատահմունքների յորձանքից ամեն կողմ տարաբերւում ու պտոյտ է գալիս, ոյժից ընկնում է, մաքառելով ալիքների հետ, աննպատակ, անյոյս և անյստահ ինքն իւր վրայ, տեսնում է միայն ջրի պտոյտքի անդունդքը, բայց ոչ ափը: Զի իմանում ինչ միջոց գտնի իրան փրկելու, իրան հանգստացնելու:

Ժամանակն է նկատելու Աստուծոյ դատաստանն, որ աշխարհիս պատմութեան մէջ տեսնում ենք: Նրա համար եմ այս ասում, որ տգիտութիւնն ու կրքերը չեն թողնում, որ ճշմարտութիւնն, ինչպէս որ է իրօք, պարզ մեր աչքի առաջ գայ, այլ մութ են ցոյց տալի մեզ: Մարդիկն՝ իրանց անմիտ կարծիքովն, որ ունին իրանք իրանց վրայ, բաւական շատ անգամ երեւակայում են թէ՛ իրանք են, որ այս ամեն պատահած բանն առաջ են բերում: Իրանք իրանց աստուածների տեղ են դնում: Եթէ սաստիկ ուրախանում են մի յաղթութեան վրայ, իրանց պօրքերի քաջութեանն են վերագրում և իրանց զօրապետների մեծ խելքից. ան՝ նրանք չեն իմանում հանգամանքների հիւսուածն՝ կամ իրար հետ ունեցած կապն, որ նախախնամութեան ամենակարող ձեռքին է: Մի աննշմարելի՝ աննշան

բան՝ կարող է որոշել ամենամեծ պատերազմների հետեանքն՝ ամբողջ ազգերի բաղդն ու անբաղդութիւնն։ Գոռոզ յայլթա-կաններն իրանց անյաղթ են համարում ու մոլորհրովն ունց չի կենում։ որ հէնց էգուցուայ օրն ամեն բան կարող է շուռ տալ։ ու բոլորովին ուրիշ կերպ փոխել։ ինչու որ աւելի մի բարձր էակ յաղթողների ու յաղթուածների համար ուրիշ վիճակ է որոշել։

Զէ՛, այ կուրացածներ, ինչ որ դուք տեսնում էք, մարդոց գործ չէ՛, այլ Աստուծոյ արած դատաւումն է ազգերի վրայ։ ինչպէս որ ամեն մի մասնաւոր մարդ իւր կեանքի ջոկ ընթացքն ունի։ այնպէս էլ ամեն մի ազգ իւր ջոկ վիճակն։ Ինչպէս որ ամեն մի առանձին մարդ՝ իմաստութիւնով, յափառութիւն-նով, աշխատասիրութիւնով և արդարութիւնով՝ կամ ան-խարդախ գործունէութիւնով բաղդաւոր է լինում։ այսպէս էլ ամբողջ մի ազգ իւր առաքինութիւնովը կարող է և պէտք է բաղդաւորուի։ իսկ իւր ունեցած պակասութիւններովն ու սխալանքներովն՝ անբաղդանայ։ Մի ազգ, թէև ուրիշ ազգերի հետ հաղորդակցութիւն ու կապ ունենալով է ապրում։ ինչ-պէս որ ամեն մի մարդ էլ՝ ուրիշ մարդոց հետ յարաբերութիւն ու կապ ունենալով, այսպէս առենք, նրա մէջն ու հետն է ապ-րում։ Բայց իւր համար մի ամբողջութիւն է կազմում։ ու-րախանում է ու ցաւ քաշում իբրև մի ամբողջութիւն։ Առ-րա համար իւր արած լաւ գործերի համար վարձատրվում է իւր մէջն՝ և իւր յանցանքների համար՝ իւր մէջը պատժւում։ Աշխարհիս մէջ՝ մարդկային կեանքի ընթացքում՝ ոչ մի լաւ բան չէ լինում։ որ իւր օրհնաբեր հետեանքները չունենար։ և ոչ մի վատ բան, ոչ մի անտրդարութիւն չէ լինում։ որ իւր վնասակար ներգործութիւնը չթողնի իւր հետեից։ Ինչու որ աշխարհիս վրայ ամեն բան՝ թէ ամենամեծ և թէ ամենափոքր բաներ կապուած են միմեանց հետ՝ պատճառների ու հետե-ւանքների մշտական կապով։ Մի վատ ծառ չի կարող լաւ պր-տուղ բերել։ և ով որ ցորեն է ցանում, փուշ չի հնձիլ։

Տէրութիւնների բալոր իմաստութիւնն, ազգերի բոլոր քաղա-քազիտական խելքը՝ սուրբ գրքի այն քիչ խօսքերի մէջն է թէ՛

Արդէն հազարաւոր տարիներէն առաջ այդ անյեղլի ճշմարտութիւնն աշխարհիս ասուած է. արդէն հազարաւոր տարիներ են, որ աստուածային գրքի այս խօսքն՝ ազգերի պատմութիւնը հանդիսաւոր կերպով ապացուցել ու հաստատել է, մեր առաջը դնելով սարսափելի իրողութիւններն, որ կատարուած են, և այդ անհերքելի վկայութիւններով ցոյց է տուել թէ ինչպէս և ինչից է եղել, որ նրանք ունեցել են իրանց ծաղկած ու փառքի մէջ եղած օրերն, և ինչպէս կամ ինչիցն է եղել նրանց ընկնելն, անարգ վիճակի հասնելը, կորսելը, Բայց այսօր էլ դեռ կան մարդիկ, որ այս հաստատ, ստոյգ, անհերքելի ու պարզ խօսքի վրայ ծիծաղում են. այդպիսիներին անց կացած ժամանակն զուր է իւր աղքատարութիւններովն զգուշացնում: Այս տեսակ մարդոց համար պատմութիւնը չեղած մի բանի է նման. մինչդեռ ամէնից առաջ հէնց սրանք պէտք էր լինէին, որ պատմութիւնն քնարէին իրանց համար ուսուցիչ ու դաստիարակ:

Արդարեւ ինչն է ալիք Բարձրացնում, ոչ թէ մեծերի քաղաքագիտութիւնն, ոչ թէ իրանց զօրքերի բաղմոն թիւնն, ոչ թէ երկրի հարստութիւնն, ոչ թէ շատ տեղ տարածուած ասուտոյն և արհեստների ծաղկած վիճակն, ոչ թէ պատերազմի ու խաղաղութեան համար բանազնացութեան օգտուէտ արդիւնքն և ապահովութեան հեռեանքն: Այլ կարող էր պնդել, որ մի հասարակ խելքի ու մտքի տէր մարդ՝ իւր մտածողութեան կերպովն՝ իւր բոլոր խելքի ու ժողովրդ կամ իւր ունեցած հարստութիւնովն ինչպէս բաղդաւոր և պատուելի մարդ կարող է դառնալ: Իւր խելքը, հաշուի չբերելու պատահմունքների անակնունելի կերպով մէջ ընկնելովը, կարող է իսայտաւակուել, իւր կարողութիւնն՝ անզգոյշ առուտութեամբ, կամ շռայլութիւնով կարճ ժամանակուայ մէջ փչանալ, բոլոր արտաքին իւր գերազանցութիւններն ոչնչանալու այն ժամանակ նա այլ ևս բաղդաւոր կամ պատուելի տէր կ'լինի՞ ու կ'մնայ:

Մեծերի քաղաքագիտութիւնն՝ արդարեւ՝ կարող է մի երկիր մի քանի տասնեակ տարիներ բաղդաւոր վիճակի հասցրած լինել. բայց եթէ ազգի մէջ էլ չկայ հոգւոյ մի ներքին բարձր

ոյժ այնօրմէն բանի համար, ինչ որ լաւ է և ուղիղ, այն ժամանակ կսուսլարիչների ջանքն ու աշխատութիւնները քիչ պտուղ կբերեն: Այս էլ կայ, որ մի պատուական թագաւորի մեծ հոգւոյ տէր կամ բաղդաւար լինելը ժառանգական չէ իրանից յետոյ իւր տեղը նստողների համար: Սրանիցն է, որ մէկի բանեցրած քաղաքագիտական հնարքները՝ միւսները աչքի առաջ չեն ունենում՝ կամ իրանց աչքից փոխցնում են, մէկի ձեռք բերածը միւսները փչացնում են: — Եւ ինչի՞ վրայ է սոփոսաբար, բոլոր իշխողների հնարագիտութիւնն, սրունք որ իրանց խելքովը մտքներումը դնում են մի ազգ բարձրացնելու: Արդեօք ազգի իտկական բարօրութեան վրայ են մտածում: Վարք ու բարքի պարզութիւնն առաջ տանելով վրայ, կամ հասարակաց առաքինութեանց, ազատութեան, իրաւունքի զգացմունք ունենալու, անկաշառութեան, հայրենասիրութեան իսկական արժանիքը ճանաչելով վրայ, կամ շատ անգամ նրանց միտքն աւելի այն չէ՞ արդեօք, որ իրանց երկիրը մեծացնեն, իրանց իշխանութիւնն աւելի տարածեն, աւելի մեծ եկամուտների, աչքի ընկնող փառք ու փայլ ունենան, կամ աշխարհակալի անուն ստանան:

Աղբը Բաքուցնա՞մ է Դայն արդարա՞նիւնը, — ոչ թէ զօրքի գընդերի ոյժն ու շատութիւնը, կամ նրանց յաջողութիւնը, ճարպիկութիւնն ու քաջասրտութիւնը, թէ և՛ ինչպէս որ ամեն մի մարդու ունեցած մարմնոյ ոյժն՝ իրան ուրիշների տալով գերադանցութիւն է տալիս և սպառնալովութիւն, այսպէս էլ զօրքի ոյժն ու քաջութիւնը մի անհրաժեշտ կարիք է այն երկրի համար, որ իւր ազատութիւնն ու անկախութիւնն պիտի ապահովայնի: Բայց լոկ զէնքի ոյժը չի կարող մի ազգ բարձրացնել՝ կամ բողբոսաւորացնել, այլ միայն շատ հեշտ կերպով կարող է ի չարն գործածուիլ՝ աւելի մեծ պատուի տիրանալու համար, կամ աշխարհակալութեան սէր վառել նրանց մէջ՝ և ուրիշների խաղաղութիւնը վրդովել: Մի պատերազմասէր ազգերը է առաջ տարել աշխարհի բաղդաւարութիւնն: Եւ այդպիսի մի ազգ ո՞րչափ ժամանակ է այդ իւր ոյժն ու իւր անունն ունեցել: Մինչեւ անգամ Հռովմը, բոլոր աշխարհիս կէսը նուա-

ճելուց յետոյ, պէտք էր ընկնէր, կորչէր: Այս էլ ասեմք, որ պատերազմասէր ազգերի շատ մեծ ուժերն էլ, երկար ժամանակ լարուած լինելուց, վերջապէս թուլանում են, կամ տւար առած գոնձեր վայելելովն, իրանց փափկասէր կեանքովը տկարանում են ու թուլամարթ մարդիկ դառնում: Այն ժամանակ ամենատկար և անզօր սղգերն էլ վերջապէս ոիրտ են առնում, որ վրէժխնդիր լինին և իրանց ազատութիւնը կրկին ձեռք բերեն. յուսահատութիւնը հերոսական քաջութեան է տանում նրանց ու յաղթում են՝ յաղթութիւններ անելու ամենասովոր զօրքերին:

Միայն արդարեւ—ինչն է մի ազգ Բարբառացի—, —ոչ թէ հարստութիւնն, արհեստներն ու վաճառականութիւնն: Ինչպէս որ ամենայեալին աղքատութիւնն ու չափից դուրս հարստութիւնը միեւնոյն կերպով վտանգաւոր են մի ընտանիքի համար, ինչու որ թէ՛ նրանք և թէ՛ օրանք իրոնց սրտի ոյժը կորցնում են, նոյնն է և մի ազգի համար: Ամենահարուստ ազգերը քանդուելու, փչանալու միշտ շատ մօտիկ են եղել: Հարստութեան մէջ լող տալն՝ ուժից քցել է իրանց, թուլացրել, աւելի անհոգ կեանքի տարել՝ ու փչացրել իրանց վարք ու բարքն: Ոյ որ, լիութեան և առատութեան մէջ ապրելով, միանգամ գերի է դարձել լաւ ուսել՝ խմելու, լաւ հագնելու և ամեն կերպով փառաւոր կեանք անց կացնելու պահանջներին, նրա համար վայելչութիւն քաշելը, շատ աւելի մեծ սեղ և աւելի արժէք ունի, քան թէ առաքինութիւնը. փափուկ, քնքուշ կեանք անցկացնելը նրա համար աւելի լաւ է, քան թէ ազատութիւնն, ազատ կեանքն, ոչ ոքից կախում չունենալն, կամ ոչ ոքի իշխանութեան տակ չլինելն: Այսպէս փչացան հին ժամանակի շատ նշանաւոր ու շատ հարուստ տէրութիւնները: Բաւական ազգերի արեան ճակատագրական շրջանառութիւնն այս է՝ որ նրանք աղքատութիւնից ու երկիւղից՝ վտանգների առաջ քաջանում են և քաջութիւնով պատերազմասէր ու հնարագէտ են դառնում, աշխարհակալութիւնով ու վաճառականութիւնով հարստանում են, որ յետոյ՝ զեղի կեանք անցկացնելով, վերջապէս ուժից ընկնեն, թուլամարթ և

անզոր ազգ դառնան՝ և ուրիշների իշխանութեան տակն ընկնեն:

Ինչպէս որ Դեղաբ Ժաբրուայ Կարս-սարէն է: Ազգերի մեղքերն այնտեղ են յառաջ գալիս: ուր որ Աստուծոյ երկիւղը պակսում է՝ և ինքնասիրութիւնը զօրանում և իշխում:

Իեռ ոչ մի ազգ չի կորել կրօնասիրութիւնից. իսկապէս կրօնասէր ազգն արդար և ուղիղ բանն է սիրում՝ ու վստահ լինելով, որ ծուռ բան չի բռնում: ուժեղ է և զօրաւոր. իւր երկրի օրէնքներին և իշխանաւորներին ամենահնազտնդ է: դրոճ երկրների հետ իւր կապած պայմանին ամենահաւատարիմ: Սորա համար էլ ուրիշ ամեն ազգերի աւաջ պատիւ ունի ու վայելումէ նրանց յարգանքը: Բայց երբոր մի ազգ, իւր սուտ ու ծուռ լուսաւորութիւնովը, կորցնում է իւր ունեցած կրօնի զգացմունքն՝ ու իւր սրտի աւաջումն անկեղծ հաւատին անհաւատարիմ է լինում: հեռանում: օտարանում է եկեղեցւոյ սեղաններից իբրեւ մի ապստամբ՝ և մարդ կային ազգի սուրբ տաճարների գէմ՝ կեզտոտ բերան բաց անում: ինքն իրան փչանում է իւր անբարոյականութիւնից: Օրէնքները զուր են օրէնք ծաղրող սրտի համար. միայն գրսից՝ երեսանց պատշաճը պահելու չափ մի զօրութիւն կուենենան: բայց՝ աշխուճանելու հոգի ներշնչել մարդու մէջ՝ չեն կարող: Վերջապէս այսպիսի մի երկրում ամեն մի մարդ ինքն է իւր արտուածն ու իւր աշխարհն. — ամենայն բան՝ ամենի կոյմից՝ ամենի գէմ՝ մի ծածուկ պատերազմ է և հետեանքն այն է, որ կամ ջնջւում է աշխարհիս երեսից, կամ գերի դառնում ուրիշ ազգի:

Մեղաբ Ժաբրուայ Կարս-սարէն է: — Միաբանութիւնը դեռ ոչ մի ազգ չի փչացրել: աշխարհիս երեսից չի ջնջել: այլ այս՝ այն բանն, որ փոքր ու աննշան է եղել, մեծ ու վառաւոր բան շինել: Բայց երբ որ քաղաքացւոց անձնասիրութիւնն, ուզում հմասել, ոչ թէ բոլորի, այլ միայն իւր անձի շահն պտուելն է դիւր խաղացել, երկիրն երկու կողմերի բաժանել ու ընակիչները միմեանց հետ անմիաբան, իրար հակառակ են դարձրել: որով իրանց ուժերը բաժան բաժան տրել, ահա այն ժամանակն է:

որ ամենի համար գերութեան շղթան շինուել է։ — Վարքի ու բարքի անապարտ պահպանուելն՝ ոչ մի ազգի չի քցիլ անբաղդութեան մէջ, այլ փոքրիկ ազգերին էլ Հայրենասէր լինել է սորվեցրել ու զօրացրել, որ ամենայն նեղութիւնների դիմանան, և՛ այդպէս վարուելով, ամենամեծ վտանգների դէմ են դրել քաջութիւնով ու յաղթել։ Իսկ ընդհակառակն փափուկ կեանք անց կացնելը՝ լաւ ուտելու, լաւ խմելու, լաւ հագնուելու՝ և մինչև անգամ՝ անպատկան ու աններելի վայելչութիւններ քաշելու համար չափից գուրու ծախք անելը՝ հետն էլ չափից դուրս կարօտութիւն ու նեղութիւն քաշելն, ոչ թէ մի, այլ շատ անգամ՝ երկիրներն անքնակ են արել, ժողովրդի սրախցն արիւն է գնացել, որ փչացան, կորան, էլ ազատուելու հնար չկայ իրանց թշուառութիւններից։

Այս է աշխարհիս յաւիտենական կտրգը, — այս է Աստուծոյ արած դառաստանն ազգերի վրայ։ Քո չորս կողմը մոլի տուր ու տեղ թէ՛ ինչպէս որ մի ազգի առաքինութիւնները մի ընդհանուր օրհնութիւն են բերում ու տարածում՝ մինչև անգամ՝ մի անաստուածի տան վրայ, այնպէս էլ մի ազգի մեղքը՝ մեղքի անէծքը բերում է, տարածում նաև անտեղի տնակի վրայ։ Այստեղ անմեղք պէտք է քաշի մեղաւորի հետ, ինչու որ ինքն էլ բոլոր ժողովրդի մի անդամն է։

Ես էլ մի ազգի անդամներից մէկն եմ, ամբողջի մի մասն եմ։ միթէ կարող եմ անտարբեր մնալ, երբ որ իմ քաղաքակիրթների քաջածններն աչքովս տեսնում եմ։ Ո՛չ մի ժամանակ։ Ամեն մի մարդ պարտական է աւելի լաւ բանն անելու, ես էլ նոյն պարտականութիւնն ունիմ, չեմ կարող ասել թէ՛ ես ազատ եմ, ինձ չէ վերաբերում։ Ամեն մի մարդ իւր տան մէջ, իւր քաղաքացիական հանգամանքի մէջ պէտք է նուիրի իւր հայրենիքին բոլոր իւր սիրան, և եթէ բանն այնտեղ հասնի, որ շատ աւելի մեծ զոհ պահանջուի իրանից, այն ժամանակը պիտի իւր սրտի արիւնն էլ չխնայի զոհելու։ Ինչպէս որ մի ազգ բաղկացած է ջոկ ջոկ ընտանիքներից, այսպէս էլ ամբողջ ժողովրդի առաքինութիւնն ու արդարութիւնն և դրանցից յառաջ եկած բոլորի բարօրութիւնն՝ ամենի ունեցած առաքինու-

թիւնից ու բարօրութիւնից է միայն:— Եւ թէ ամեն սրտերը վառվում են քաջութեան սուրբ կրակով և հայրենեաց սիրոյն անձնանուիրութիւնով: Եթէ որ ամեն մի մարդ օրինակ է առ իս իւր մեծաւորներին և իշխաններին՝ հնազանդ լինելու, իւր եղբայրներին հաւատարիմ, նրանց հետ միաբան ու հաշտ ապրելու իրանց ներքին կեանքի մէջ, ընտանեկան կեանքի մէջ էլ օրինակ է տալիս աշխատասիրութեան և վարք ու բարքի անսայթաք և անթերի մաքրութեան, ամենքն էլ փրկուած են:

Աստուած իմ և երկնաւոր Թագաւոր, որ Գո արած դատաւորներիդ մէջ մեծ ես, Գո մեզ համար սահմանած վիճակների մէջ էլ իմաստուն և բարերար, երանի կլինէր թէ, որ բաւակսն, իմաստուն և բաւական քաջասիրտ լինէի և օրինակ լինէի որդիներին արդարութեան, ազնուասրտութեան և քաղաքական առաքինութիւնների: Ո՛հ, Գո շնորհքիցդ և օգնութիւնիցդ մի զրկիր ինձ, որ իմ կամքս ապարդիւն ու մեռած կամք չլինի ու չմնայ: Գո սուրբ հոգւոյ զօրութիւնը կեանք ու կենդանութիւն տայ ինձ ամեն մի բարի բանի համար: ամէն:

Գ. Ե. Ա.

ԿՐՕՆԻ ԴԱՍԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Միական — Եկեղեցական — աստուծաբանեաւմ:

Նոր ծրագրով կրօնաւոյցի վերայ դրվում է խիստ մեծ պարտաւորութիւններ, որ և միայն այն ժամանակ կը կորոզանայ կատարել, երբ որ լաւ հասկանայ, թէ ինչ տարբեր դիրք ունի կրօնը միւս բոլոր ուսմունքների կարգի մէջ: Եթէ ուսուցիչը աւանդում է մի ուրիշ աւարկայ՝ զոր օր. լեզու, թուաբանութիւն, երգեցողութիւն կամ այլ ուսմունք, նա այնպիսի բան է աւանդում աշակերտին, որ նորան տակաւին յայտնի չէր, որ իսկապէս նորա խելքի ու մտքի համար անծանօթ նորութիւն է: Այս տեղ գլխաւոր խնդիրն է աստուծաբանել, այսինքն հաղորդել նոր տեղեկութիւն, նոր հմտութիւն, նոր կանոն,